

**ПІВДЕННО-УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ім. К. Д. УШИНСЬКОГО**

На правах рукопису

БАРАБАШ ОЛЬГА ДМИТРІВНА

**ФОРМУВАННЯ
ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

13.00.01 - теорія та історія педагогіки

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

**ОДЕСА
1994**

АВ 30.896

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі педагогіки Південно-Українського державного педагогічного університету ім.К.Д.Ушинського.

Науковий керівник — кандидат педагогічних наук, доцент, Бриль Ганна Констянтинівна

Офіційні опоненти: — академік АПН України, доктор педагогічних наук, професор Стельмахович Мирослав Гнатович

— кандидат педагогічних наук, доцент Квасниця Зоріка Степанівна

Провідна установа - інститут педагогіки АПН України

Захист дисертації відбудеться "11" жовтня 1994р. о 10 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 05.08.03 для захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук при Південно-Українському державному педагогічному університеті ім.К.Д.Ушинського /270105, м.Одеса, вул. Генуезька, 22/.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Південно-Українського державного педагогічного університету ім.К.Д.Ушинського.

Автореферат розіслано "10" вересня " 1994р.

Вчений секретар спеціалізованої ради

Кашч

О.Ф.Коломіїченко

ЛННБ України ім.В.Стефаника

00777892 (1)

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження визначається положеннями Державної національної програми "Освіта", концепцією дошкільного виховання в Україні щодо формування основ духовної культури особистості. Пов'язана ця тема з потребами переосмислення національного виховного ідеалу, зорієнтованістю на загальнолюдські цінності, критичним станом духовності в суспільстві.

Духовна культура - складне суспільне явище, яке досліджується філософами, культурологами, психологами та педагогами. Найбільш повно ця проблема репрезентована в філософській літературі в контексті загальних питань культури (М.В.Гончаренко, Л.М.Коган, Є.І.Маркарян, В.М.Межуєв, Н.С.Злобін, М.В.Ліпський, В.В.Сильвєстров, Б.Д.Яковлев). Натомість детальний огляд літературних джерел засвідчив, що феномен "духовна культура" ще недостатньо вивчений. Упродовж тривалого часу нехтувався той традиційний зміст термінів "духовний", "духовність", якого надавали йому вчені в минулих століттях. Слово "духовний" набуло багатозначності. Ним стали визначати міру релігійності, емоційну чутливість до інших людей; ототожнювати з пенітентним життям, свідомістю особистості. Поширеними стали додаткові терміни "духовна культура", "духовне життя", "духовні цінності".

Значно посилюється інтерес до цієї проблеми в останні роки (М.С.Каган, М.Куле, Л.М.Михайлик, В.Н.Симонов, В.П.Сілін, А.Стеженко, Б.Петерсон, В.Г.Федотова). Серед українських філософів та педагогів привертають увагу публікації В.П.Андрущенка, Л.Т.Бабія, Г.К.Бриль, С.Б.Кримського.

В аспекті сучасного розуміння сутності духовної культури особистості визначальним є те, що її оцінюють як цілісну

характеристику, яка проявляється у різних видах діяльності (естетичній, етичній, комунікативній). Слугують на увагу думки науковців щодо генетичних коренів означеного феномену. Вчені стверджують, що формування духовної культури відбувається в онтогенезі. Як нам бачиться, в процесі її становлення неабияке місце належить дошкільному віку. В ході цього найсприятливішого сензитивного періоду мовленнєвого розвитку й соціальної адаптації започатковуються засади культури кожної особистості. Дитина знаходиться під впливом конкретних соціально-економічних та етнокультурних устоїв суспільства, сімейно-побутових традицій, звичаїв тощо. Все це створює передумови формування всіляких спеціальних знань, умінь, навичок, засвоєння морально-етичних норм, естетичних цінностей.

Тому одним з пріоритетних напрямків реформування дошкільного виховання, які закладені державною освітньою програмою, є розвиток у дитини духовності як домінуючого начала в структурі особистості, інтеграції у цьому процесі родинного та суспільного дошкільного виховання. Нова система національного виховання вимагає формування з раннього віку національного менталітету, світоглядних переконань, нових ідеалів на основі національних традицій, звичаїв, інших соціально значущих надбань вітчизняної й світової духовної культури.

Але у науковій та методичній літературі ще недостатня увага приділяється питанням духовного розвитку дітей. Відсутні як окремі монографічні видання, так і дисертаційні дослідження, в яких би розглядалися проблеми духовної культури дітей дошкільного віку. Зауважимо, що в педагогічній літературі знайшли відображення тільки окремі аспекти цієї проблеми.

Духовну культуру вчені розглядали, насамперед, як морально-естетичне ставлення людини до оточуючої дійсності, її морально-естетичний досвід (Ю.Б.Алієв, В.І.Безлюдна, Д.І.Водзіньський, Д.Б.Кабалевський, Б.Т.Ліхачов, В.О.Сухомлинський, В.М.Шацька, С.Т.Шацький); як результат активного засвоєння рідної мови (як джерела духовності — О.Б.) та ознайомлення з навколишнім (А.М.Богуш, Н.П.Орланова, Н.І.Зеленко, В.К.Лихолстова, Т.І.Науменко, Р.І-П.Боша). Однак, залишаються нез'ясованими ще чимало питань щодо створення умов ефективного формування духовної культури особистості на етапі дошкільного дитинства, що і обумовило вибір теми нашого дослідження “Формування духовної культури дітей старшого дошкільного віку”.

Об'єкт дослідження — духовна культура дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження — процес формування духовної культури дітей у дошкільному закладі.

Мета дослідження — виявити педагогічні умови, розробити та апробувати методику формування духовної культури у дітей старшого дошкільного віку.

Гіпотеза дослідження: процес формування духовної культури дітей старшого дошкільного віку може бути ефективним за умов: орієнтації дітей на загальнолюдські цінності шляхом ознайомлення їх із звичаями, традиціями та обрядами українського народу; вдосконалення педагогічної майстерності вихователів дошкільних установ, їх готовності до формування духовної культури в дітей; організація виховного процесу в дошкільних закладах на методично-змістовних засадах родинної педагогіки українців.

Завдання дослідження:

— уточнити структуру й сутність поняття “духовна культура дітей старшого дошкільного віку”;

— розробити критерії та визначити рівні сформованості духовної культури дітей досліджуваного віку;

— виявити педагогічні умови формування духовної культури дітей;

— розробити методику ефективного формування духовної культури дітей старшого дошкільного віку.

Методологічними засадами дослідження виступили положення філософії про діалектичний взаємозв'язок явищ в суспільстві, взаємообумовленість розвитку особистості і суспільства; ідеї гуманізації, демократизації навчання й виховання; ідеї національного духовного відродження українського народу.

Теоретичними засадами дослідження стали положення особистісно-діяльного (А.С.Асмолов, Л.С.Виготський, Г.С. Костюк, О.М.Леонт'єв, С.Л.Рубінштейн та інш.) і системного підходів (Б.Г.Ананьєв, Б.Ф.Ломов та інш.); принципи єдності свідомості і діяльності (О.М.Леонт'єв, С.Л.Рубінштейн); положення теорії чуттєвого пізнання (Л.С.Виготський, Л.М.Якобеєв) та закономірності передачі емоційного змісту в музиці (Б.В. Асаф'єв, Є.В.Нечайкінський, В.В. Мелішевський).

У ході дослідження використовувалися такі методи: теоретичний, структурно-функціональний, зіставно-порівняльний аналіз літератури з проблеми дослідження, бесіда, анкетування, ранжування, вивчення особливостей передового досвіду: діагностичний та формуючий експеримент, статистична обробка результатів дослідження.

Дослідження проходило **поетапно:**

— на першому етапі (1989-1990) вивчалися теоретичний і практичний аспекти проблеми задля конкретизації предмета й завдань, розробки гіпотези та методики дослідження;

— на другому етапі (1990-1992) продовжувався теоретичний аналіз літератури з даної проблеми, здійснювався констатуючий експеримент, розроблялася програма та методика проведення формуючого експерименту;

— на третьому етапі (1992-1993) було завершено формуючий експеримент, зроблено кількісну обробку одержаних даних та їх інтерпретація.

Наукова новизна дослідження полягає у визначенні рівнів сформованості духовної культури дітей старшого дошкільного віку, які проявляються через понятійний, сенсорний, емоційно-естетичний, регулятивно-моральний критерії. В дисертації розроблено й науково обгрунтовано педагогічні умови, які забезпечують успішне проходження процесу формування духовної культури в дітей старшого дошкільного віку.

Теоретична значущість дослідження полягає в уточненні понятійної сутності “духовної культури” дітей дошкільного віку; обгрунтуванні педагогічних можливостей формування духовної культури старших дошкільників на ґрунті ознайомлення їх зі звичаями, обрядами та традиціями рідного народу; в розробці науково обгрунтованих форм і методів процесу формування духовної культури в дошкільному віці.

Практична значущість дослідження: розроблено методiku формування духовної культури дітей дошкільного віку, яка може

використовуватися у роботі національних дошкільних установ. Зокрема, висновки, які були одержані в результаті дослідження, лягли в основу розробки автором методичних рекомендацій для вихователів та музичних керівників дошкільних закладів задля ознайомлення дітей із звичаями та обрядами українського народу.

Апробація і впровадження результатів дослідження.

Основні положення і результати дослідження доповідалися і обговорювалися на засіданнях кафедри педагогіки Південно-Українського державного педагогічного університету, міжнародних та республіканських наукових конференціях: “Я.А.Коменський і педагогічна сучасність” (Одеса, 1992); “Гуманізація виховання і навчання дітей дошкільного віку” (Рівне, 1992); “Формування творчої особистості вчителя для очовлюваної національної школи” (Умань, 1993); “Відродження України: проблеми і перспективи” (Кіровоград, 1993); “Народні традиції, звичаї та обряди - основа національного виховання дітей у дошкільних закладах України” (Івано-Франківськ, 1993). Методична розробка “Свята та розваги для старших дошкільників” (Київ, 1992) рекомендована республіканським методичним кабінетом дошкільного виховання для практичного впровадження в роботу дошкільних закладів.

На захист виносяться такі положення:

— залежність змісту духовної культури дошкільників від індивідуального досвіду, який ґрунтується на привласненні загальнолюдських та національних духовних цінностей;

— стан сформованості духовної культури в старших дошкільників визначається через понятійний, сенсорний, емоційно-естетичний, регулятивно-моральний критерії, які характеризуються відповідними показниками та їх рівневою репрезентацією;

— оптимальні показники сформованості духовної культури дітей старшого дошкільного віку забезпечує дотримання таких педагогічних умов: орієнтації дітей на загальнолюдські цінності шляхом ознайомлення їх із звичаями, традиціями та обрядами українського народу; вдосконалення педагогічної майстерності вихователів дошкільних установах, їх готовності до формування духовної культури в дітей; організація виховного процесу в дошкільних закладах на методично-змістовних засадах родинної педагогіки українців.

За структурою дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку літератури та додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обгрунтовано вибір і актуальність теми, означено робочу гіпотезу, визначено мету, завдання, предмет і об'єкт дослідження, розкрито теоретичну та практичну значущість, наукову новизну, сформульовані положення, які виносяться на захист.

У першому розділі — “Теоретичні засади дослідження духовної культури” - проаналізовано наукову літературу з проблеми духовності особистості й суспільства; різні погляди щодо тлумачення змісту духовної культури особистості. Розкриваються особливості формування духовного потенціалу нації на змістовій основі народної педагогіки. Подано загальну характеристику інтонації, сформульовано положення щодо взаємообумовленості засобів, які розвивають почуття інтонації і водночас впливають на формування духовної культури дитини.

В результаті аналізу науково-педагогічної літератури визначилися

теоретичні положення, які лягли в основу нашого дослідження. Духовну культуру особистості можна розглядати в широкому і вузькому значеннях. У першому випадку - це система якостей особистості, які забезпечують її формування в різних типах діяльності. З іншого боку - багатокомпонентна структура, яка охоплює світоглядну, моральну, комунікативну та екологічну характеристики, індивідуальний досвід, який виражений у знаннях, вміннях, навичках, звичках.

Ефективність привласнення духовного досвіду індивідом залежить від низки умов:

— соціально-психологічних, що пов'язані з певними соціальними групами, в яких переважно, поряд з загальнолюдськими цінностями відчутний, суттєвий вплив суб'єктивних традицій, релігії, вірувань, історії етносу, сімейні та родові стосунки;

— психологічних, які пов'язані з психічними особливостями особистості: мотивами поведінки, ціннісними установками індивідуальним рівнем сформованості психічних процесів (сприймання, пам'яті, мислення);

— педагогічних, куди входять принципи, прийоми, методи, які сприяють забезпеченню адекватності засвоєння навчального матеріалу в рамках встановленої структури діяльності, моральний, естетичний гомеостаз для духовного вдосконалення особистостей і вчителя, і того, кого він навчає. Для дітей дошкільного віку це забезпечення природного входження у світ етнокультури на засадах родинної педагогіки.

В процесі навчально-виховної роботи означені умови взаємодіють, взаємообумовлюють одна одну.

У ході аналізу змісту і традицій етнічної соціалізації дітей дошкільного віку науковці визначають етнопедагогіку як систему добре продуманих та спеціально організованих засобів, методів формування духовності, підготовки особистості до виконання певної ролі в суспільстві та забезпечення функціонування етнокультури як умови існування самого етносу (Г.В.Довженок, О.О.Любар, В.Т.Скуратівський, М.Г.Стельмахович, Ю.П.Ступак, Є.І.Сявавко, С.Русова, Д.Т.Федоренко).

Передача емпіричного педагогічного досвіду відбувалася через усну народну творчість. Закономірно, що на основі фольклорних жанрів проходив процес накопичення духовного багатства нації, в них зафіксовано основні ідеї народного філософського бачення та осмислення світу.

Духовну культуру дітей дошкільного віку ми розглядаємо як індивідуальний досвід на привласнення моральних, етичних, естетичних, художніх, духовних цінностей національної культури, що їх оточує. Національно-культурна інформація закріплюється у мові і передається наступним поколінням завдяки мовленнєвим та музичним інтонаціям. Їх засвоєння є закономірним процесом мовленнєвого розвитку та необхідною умовою ранньої соціалізації.

З погляду нашого дослідження, важливим є положення теорії Б.Асаф'єва щодо історичного шляху інтонаційного відбору, який відбувався в багатьох системах звукорядів різних народностей і культур. Основні прообрази музичних та поетичних інтонацій у згорнутому вигляді містяться в національній системі вимови. Поступово вони відбираються, шліфуються, стають характерними і генетично передаються ("інтонаційний словник", "інтонаційний запас"). Це найбільш яскраво проявляється в різних жанрах

фольклору через усталені інтонаційні норми вимови, мелодики, ритму. Інтонації у масштабах національної мовленнєвої форми можна оцінювати як ідейно-сміслові комплекси, носії емоційно-образної інформації, які кристалізувалися у свідомості народу в різних фольклорних жанрах, тому їх широко використовують у зарубіжній та вітчизняній педагогічній практиці для розвитку музичних здібностей дітей (Ж. Далькроз, К. Орф, Н. О. Ветлугіна, Б. В. Асаф'єв, О. Д. Войнова, Г. М. Гадалова, З. С. Квасниця); виразності мовлення (Є. І. Гіхєва, Р. І. П. Боша), як засіб соціалізації (Ю. П. Ступак, В. П. Сілін, Р. Ш. Халікова).

Другий розділ — “Експериментальне дослідження формування духовної культури дітей старшого дошкільного віку” — складають матеріали діагностичного етапу дослідження, його завдання, методика та процедура проведення; матеріали формуючого експерименту.

В експериментальній роботі взяли участь 285 респондентів: 170 дітей старшого дошкільного віку дошкільних установ N10, 11, 18, 25 м. Івано-Франківська, N 16 м. Одеси; 75 вихователів дошкільних закладів, 90 батьків.

Метою констатуючого експерименту було визначення початкового рівня сформованості духовної культури дітей старшого дошкільного віку. Задля діагностики сформованості духовної культури були визначені такі критерії: понятійний, сенсорний, регулятивно-моральний та емоційно-естетичний. Кожен з них оцінювався відповідними показниками.

Показниками **понятійного** критерію ми обрали інформованість дітей щодо основних народно-календарних свят, особисте ставлення до них дітей та рівень пізнавальної активності, яка проявляється в

бажанні дітей більше дізнатися про визначені нами свята, ставлення дітей до родинних традицій.

Задля визначення рівня інформованості дітям пропонувалося розглянути кольорові малюнки, фотографії, які ілюстрували Різдво, Великдень, обжинки й відповісти на такі запитання: "Подивись уважно і скажи, яке свято тут зображено? Що ти знаєш і можеш розповісти про нього?" Результати опитування записували до протоколу, в якому фіксували правильність відповіді, її об'єм, ступінь самостійності (впізнає самостійно; з підказкою, не впізнає зовсім), емоційність відповіді.

Щоб з'ясувати рівень інформованості дітей про родинні свята, було проведено індивідуальні опитування. Дітям пропонувалося розповісти про свята, традиції, обряди, які побутують у сім'ї. Після цього з'ясовувалося, які свята їм подобаються найбільше і чому?

Показниками сенсорного критерію були: виразність мовленнєвої та чистота музичної інтонацій; розвиток музичного слуху, який характеризується сформованістю чуття ладу, ритму; рівнем інтонування, який визначають діапазон голосу, рівні та етапи розвитку інтонування як репродуктивного компоненту мелодичного слуху; сформованість музичної пам'яті. Задля з'ясування рівня сформованості сенсорного критерію використовувались адаптовані нами методики, які були розроблені К.В.Тарасовою для дослідження онтогенезу музичних здібностей дітей дошкільного віку.

Показники регулятивно — морального критерію визначалися на основі розуміння дітьми понять добра й зла, яке проявлялося в умінні оцінювати ці якості у своїх вчинках та діях товаришів; характеристиці героїв улюблених казок; характеристиці образу "Я" — концепції, що виступає у самоаналізі свого "Я"; в

особистих якостях (товариськість, доброта, дружба, чесність), які проявляються в спілкуванні між дітьми у ході колективних занять, ігор; в готовності поділитися з товаришами іграшками, книгами; в повазі до старших, гостинності, ввічливості, поступливості.

У визначенні вихідного рівня сформованості цього критерію були використані модифіковані нами методики Г.К.Болотової, Л.В.Попової, Є.М.Штimmer, В.Д.Брагіної, В.Г.Щур.

Емоційно — естетичний критерій визначався за такими показниками: бажання дітей відтворювати голосом улюблені пісні (емоційно яскраві, легкі для запам'ятовування тексту, ритмічні); музичний фольклор (колядки, щедрівки, веснянки, гаївки), який дитина впізнає як знайомий; проявами її емоційної реакції в музично-естетичній діяльності.

Для визначення початкового рівня емоційно-естетичного критерію були використані модифіковані методики К.В.Тарасової та О.Я.Чебикіна.

Результати констатуючого експерименту дали можливість охарактеризувати вихідні рівні духовної культури дітей старшого дошкільного віку.

Високому рівню сформованості духовної культури відповідали діти, які не тільки впізнавали народно-календарні свята Різдво, Єликедень, обжинки, а й безпосередньо за ілюстраціями складали невеликі, цікаві розповіді про них; змістовно описували родинні традиції. У цих розповідях була відчутна щирість переживань, безпосередність, захопленість, яскрава індивідуальність дитини. Дошкільники відчували потребу брати безпосередню активну участь у різних святах та ігрових діях; проявляли елементи творчості (доповнювали знайомий ігровий матеріал власними

імпровізаційними варіантами). Швидко і безпомилково впізнавали й відтворювали вивчений музичний фольклорний матеріал, мали добре розвинену чистоту та виразність інтонації (інтонували чисто без музичного супроводу), а також сформоване чуття ладу, ритму, музичну пам'ять; виявляли позитивний емоційний відгук на музику. Відзначалися такими моральними якостями: були гостинними, поступливими, ввічливими, готовими поділитися з іншими дітьми іграшками, книгами, ласощами. Адекватно оцінювали власну поведінку та поведінку своїх товаришів.

Достатній рівень характеризувався тим, що діти впізнавали основні народно-календарні свята (Різдво, Великдень, обжинки) за ілюстраціями, але розповідали про них кількома словами, або реченнями емоційно, щиро. У святах та ігрових діях прояви ініціативи були спорадичними. Діти впізнавали і відтворювали вивчений музичний фольклорний матеріал самостійно, мали добре розвинену чистоту та виразність інтонації, інтонували мелодію чисто з акомпанементом; мали добре сформоване чуття ритму, ладу, музичну пам'ять, емоційно відгукувалися на музичний матеріал. Адекватно оцінювали свою поведінку та товаришів. Гостинні, доброзичливі, залежно від настрою ділилися іграшками, книгами, гостинцями.

Середній рівень сформованості духовної культури дошкільників визначався тим, що діти впізнавали основні народно-календарні свята з підказкою. Розповідали про них байдуже, беземоційно, без захоплення, майже нічого не могли сказати про сімейні свята та традиції. Брали участь у святах та іграх на прохання дорослих. Не могли самостійно впізнати і відтворити вивчений музичний фольклорний матеріал. Мали середній рівень інтонування (чисто

інтонували окремі відрізки мелодії); недостатньо сформоване чуття ладу, музичної пам'яті, достатньо сформоване чуття ритму. Гостинність, поступливість виступали тільки в окремих випадках, ділилися з товаришами лише після прохань та вмовлянь; дорослим допомагали тільки тоді, коли вбачали якусь користь для себе, не могли адекватно оцінити власну поведінку і поведінку своїх товаришів.

Низький рівень характеризувався тим, що діти не могли впізнати основні народно-календарні свята за ілюстраціями, не виявляли до них ніякого інтересу. Не бажали брати участь у святах, іграх. Не впізнавали вивчений музичний фольклорний матеріал. Мали низький рівень інтонування, несформоване чуття ладу, ритму, слабку музичну пам'ять. Не могли оцінити власну поведінку й поведінку своїх товаришів. Ці діти були переважно не поступливими, байдужими до інших людей, не ділилися з товаришами іграшками, книгами, ласощами.

Дані діагностичного експерименту засвідчили, що більшість дітей, які брали участь у дослідженні, знаходилися на середньому та низькому рівнях сформованості виділених нами критеріїв духовної культури. Результати контрольної та експериментальної груп суттєво не відрізнялися (див табл. 1).

Формуючий етап експерименту тривав два роки. В ньому брали участь 100 дітей старшого дошкільного віку (контрольна та експериментальна групи). Він проходив на основі реалізації педагогічних умов, які були визначені в робочій гіпотезі. Відповідно до кожної умови розроблялась експериментальна методика виховання духовної культури дітей, яка охоплювала декілька блоків.

Перший блок складався з двох серій. У першій серії дітей

знайомили з українськими народними звичаями, традиціями та обрядами. Задля цього було дібрано найбільш поширені в західному регіоні свята та складений перспективний план ознайомлення старших дошкільників із звичаями і традиціями, в якому конкретизувалися мета й завдання кожного заходу, визначалася підготовча робота до свят, яка здійснювалася на заняттях та в повсякденному житті. В другій серії ми використовували малі жанри фольклору та опиралися на їхні інтонаційні особливості.

Наступний блок був спрямований на вдосконалення професійної майстерності працівників дошкільних установ на засадах народності, гуманізації та гуманітаризації їх роботи. Діяльність у цьому напрямку здійснювалася на основі розробленої схеми організації методичної роботи з педагогічними кадрами яка передбачала виявлення рівня готовності вихователів до формування духовної культури дошкільників, спеціально організовану методичну роботу й механізми її реалізації, використання набутих знань у роботі з дітьми.

Робота з педагогічними кадрами охоплювала педради, семінар-практикум, групові та індивідуальні консультації, колективні перегляди. В методичну роботу впроваджувалися такі активні форми як диспут, ділові, навчально-рольові ігри для більш повного і глибокого вивчення українських народних традицій, звичаїв, закріплення знань різних жанрів фольклору, моделювання ігрових ситуацій.

Третій блок був спрямований на посилення виховного впливу дошкільного закладу та сім'ї. На цьому етапі ми враховували концептуальні положення щодо національної системи освіти та створення національної дошкільної установи. Структурні зміни в системі дошкільного виховання повинні перетворити його на родинно-

дитсадкове (за М.Г.Стельмаховичем). Робота з батьками проходила у два етапи : на першому ми намагалися з'ясувати умови, які були наявні в сім'ї для духовного розвитку дітей, думку батьків відносно доцільності святкування народно-календарних та релігійних свят у дошкільному закладі. На наступному етапі передбачалося проведення батьківських зібрань, індивідуальних та групових консультацій. Відповідно до перспективного плану ознайомлення дошкільників з народно-календарними святами батьків залучали до підготовки свят, розучування з дітьми фольклорного матеріалу, виготовлення атрибутів.

На заключному етапі формуючого експерименту ми провели діагностичний зріз задля виявлення ефективності використаних умов формування духовної культури дітей старшого дошкільного віку (див. табл. 1). Він засвідчив, що в експериментальній та контрольній групах мають місце позитивні зміни у сформованості визначених нами критеріїв. Натомість у дітей експериментальної групи ці показники вдалося розвинути на високому і достатньому рівнях у значно більшій кількості респондентів.

Як бачимо з таблиці, високого і достатнього рівнів понятійного критерію в експериментальній групі досягли 28% та 44% дітей, а в контрольній — 8% та 28%; для сенсорного критерію ці показники відповідно 44% та 36% в експериментальній і 26% та 20% в контрольній; для регулятивно-морального — відповідно 26% та 46% в експериментальній та 12% і 26% в контрольній групах.

Для того, щоб порівняти показники, що характеризують особливості сформованості того, чи іншого критерію духовної культури було обчислено коефіцієнт сформованості (див. табл.2).

Таблиця 1

Результати констатуючого та діагностичного зрізів
задли виявлення рівнів сформованості духовної культури дітей старшого дошкільного віку (в %)

Групи	К Р И Т Е Р І Й															
	Понятійний				Сенсорний				Регулятивно-моральний				Емоційно-естетичний			
	високий	достатній	середній	низький	високий	достатній	середній	низький	високий	достатній	середній	низький	високий	достатній	середній	низький
КГ до експерименту		22	46	32	8	18	44	30	6	14	56	28	12	22	42	28
КГ після експерименту	8	28	38	26	20	26	34	20	12	26	34	24	22	26	30	20
ЕГ до експерименту		26	38	26	12	20	38	30	8	12	48	32	12	26	46	24
ЕГ після експерименту	28	44	18	10	44	36	12	8	26	46	20	10	40	44	10	6

**Рівні коефіцієнту сформованості
критеріїв духовної культури**

Групи	К р и т е р і ї			
	понятій- ний	сенсорний	регулятивно- моральний	емоційно естетичний
Контрольна	0,63	0,69	0,62	0,68
Експеримен- тальна	0,78	0,83	0,79	0,84

Дані обчислення ще раз підтвердили висновки про те, що розроблені нами умови формування критеріїв духовної культури суттєво активізували процес в експериментальній групі порівняно з контрольною.

За результатами дослідження сформульовано загальні висновки:

1. Духовна культура дітей старшого дошкільного віку за своїм змістом охоплює світоглядну, комунікативну та інші характеристики і проявляється в різних аспектах життєдіяльності у вигляді мотивації, ціннісної орієнтації, оцінки і перетворення дійсності (вчинок, творчість); як індивідуальний досвід, який складається на основі засвоєння етичних, естетичних та художніх цінностей національної культури.

2. Провідним в структурі духовної культури дітей дошкільного віку виступив моральний компонент. Діти не тільки дають оцінку поняттям добра і зла, але й через них оцінюють естетичні категорії.

3. Аналіз даних експериментальної роботи дозволив виявити деякі особливості та взаємозалежності процесу формування духовної культури дітей старшого дошкільного віку. Для дошкільнят фольклор виступає однією з провідних знакових систем, яка зходить до структури духовної культури як суспільного явища.

4. Задля використання народно-календарних свят у дослідно-експериментальній роботі були розроблені вимоги до їх відбору та впровадження: інтерпретація народно-календарних свят та обрядів для дітей конкретної вікової групи; оптимальна кількість свят та їх узгодженість з системою роботи дошкільного закладу; виховна спрямованість; використання фольклорних жанрів відповідно до тематики свят; залучення батьків до підготовки та проведення заходів; створення позитивної емоційно-естетичної атмосфери (стиль спілкування, естетичне оформлення приміщення, атрибути)

5. У результаті кореляційного аналізу виявлено взаємозв'язок між критеріями духовної культури дітей старшого дошкільного віку. Встановлено тісну залежність між сенсорним та емоційно-естетичним, понятійним та регулятивно-моральним критеріями. Виявлено не дуже тісний, але статистично значущий зв'язок між сенсорним і регулятивно-моральним, понятійним та емоційно-естетичним критеріями.

Проведене дослідження дозволило накреслити й деякі перспективи подальшого розв'язання проблеми. Серед них вагомим місце займають такі, як: пошук нових методик діагностики духовної зрілості дошкільнят; розробка ефективних методик процесу формування духовної культури в системі родинно-дитсадкових виховних структур.

Основні положення дисертації викладені в таких публікаціях:

1. Формування духовної культури дошкільників в контексті проблем відродження національної культури // Гуманізація виховання і навчання дітей дошкільного віку: Тези доповідей науково-практичної конференції. - Рівне, 1992. - С.25-26.

2. Пансофічна школа Я.А.Коменського про проблеми духовної культури особистості // Я.А.Коменський і педагогічна сучасність: Збірник матеріалів міжнародної наукової конференції. - Одеса, 1992. - С.12-14 (у співавторстві).

3. Готовність майбутнього вихователя дошкільного закладу до керівництва процесом формування духовної культури дітей // Формування творчої особистості вчителя для оновлюваної національної школи: Тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції. Частина I. - Умань, 1993. - С.142-144.

4. Духовна культура в концепції проблем відродження національної культури // Відродження України: проблеми і перспективи: Тези Всеукраїнської теоретичної конференції. Випуск 1. - Кіровоград, 1993. - С.60-61.

5. Формування духовної культури дошкільників через ознайомлення з традиціями, звичаями та обрядами українського народу // Народні традиції, звичаї та обряди - основа національного виховання дітей у дошкільних закладах України: Матеріали міжнародної конференції. - Івано-Франківськ, 1993. - С.8-10.

6. Свята та розваги для старших дошкільників: Методичні рекомендації. - Київ, 1992. - 127 с. (у співавторстві).

7. Духовна культура дошкільників (проблеми виховання засобами

української етнокультури) // Дошкільне виховання.-1994.- № 2.С.
11-12.

РЕЗЮМЕ

Исследовалось формирование духовной культуры у детей старшего дошкольного возраста. Уточнена сущность понятия "духовная культура" дошкольников. Разработаны критерии, определены показатели духовной культуры дошкольников, их уровневая дифференциация; разработана и апробирована методика формирующего эксперимента.

RESUME

Formation of spiritual culture in pre-school children is investigated. The essence of the notion "spiritual culture" is defined more exactly. The criterions and indices of pre-school children spiritual culture and their level differentiation are worked out, the method of forming experiment is approbated.

Груш

Домашнее задание - 1994 - 2000

RESUME

RESUME

The purpose of this study is to investigate the concept of "spiritual culture" as defined more broadly. The research and analysis of pre-school children spiritual culture and their level of development are worked out. The method of forming

Підписано до друку 30.08.94 р., ф. 60 х 84,
I/16, зам. I77, др. арк. I, тираж 100 прим.
Івано-Франківський державний технічний
університет нафти і газу.
Дільниця оперативної поліграфії, Карпатська 15.

AB 30.896

AB 30.896